

نشست‌های برگزار شده در دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی

عنوان نشست: عدالت آموزشی در آموزش عالی ایران: فرصت‌ها، چالش‌ها و
راهکارها

واحد برگزار کننده نشست:	دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی
مسئول نشست:	دکتر معصومه استاجی (عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)
تاریخ برگزاری نشست:	۱۴۰۱/۱۱/۰۲
اعضای هیأت علمی:	دکتر رضامراد صحرایی (وزیر آموزش و پرورش و عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)، دکتر علی خورسندی طاسکوه، دکتر سعید انواری، دکتر موسی عبدالهی (عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)، دکتر غلامرضا کیانی (عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت مدرس و رئیس سابق کانون زبان ایران)، دکتر حسن سودمند افشار (عضو هیأت علمی دانشگاه بوعلی سینا و رئیس نشر وزارت علوم)
نمایندگان دستگاه‌های اجرایی مرتبط:	دکتر علی باقر طاهری‌نیا (رئیس موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی)
مسئله محوری نشست:	به چه میزان عدالت آموزشی در آموزش عالی کشور اجرا می‌شود؟ تشریک مساعی در خصوص فراهم کردن فرصت‌هایی برای اجرای عدالت آموزش در ابعاد خرد و کلان آموزش عالی در ایران شناسایی چالش‌ها و موانع اجرای عدالت آموزشی برای ذینفعان آموزشی در آموزش عالی کشور بررسی و کشف راهکارهای مناسب جهت بهبود عدالت آموزشی در آموزش عالی کشور
سازمان‌های هدف توصیه سیاستی:	وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت آموزش و پرورش

چکیده مباحث طرح‌شده (مقدمه، چالش‌ها و مشکلات پیش رو):

عدالت آموزشی یکی از پرچالش‌ترین مباحث در آموزش است. عدالت و کیفیت در آموزش، از جمله مؤلفه‌هایی هستند که در پژوهش، سیاست‌گذاری، برنامه درسی و یاددهی و یادگیری وارد شده است. شاید اصلی‌ترین نکته ارتباط بین این مؤلفه‌ها است که اغلب بدون بررسی باقی مانده است. کشورهای پیشرفته دنیا به «عدالت و کیفیت آموزش» توجه خاصی داشته‌اند. در حوزه آموزش عالی، معنای اصلی عدالت آموزشی آن است که «آموزش عالی باید به صورتی عادلانه و منصفانه در دسترس باشد، یعنی دسترسی همه افراد علاقه‌مند و توانمند علمی تا از آن بهره‌مند گردند». در این تعریف کوتاه از عدالت آموزشی، علاقه و توانایی علمی مورد تأکید قرار گرفته است، لذا ویژگی‌هایی مانند تفاوت اجتماعی-اقتصادی، شغل، نژاد، مذهب، زبان یا قومیت والدین فرد و یا جنسیت وی به عنوان ملاک‌های حضور در آموزش عالی پذیرفته نمی‌شود؛ بنابراین، ایجاد محیط یادگیری بدون استرس، رساندن دانشجویان به رشد و بالندگی، اجرای یکسان قوانین و مقررات آموزشی برای همه افراد و فراهم نمودن زمینه‌های رسیدن به مهارت و آمادگی برای بازار کار از مقوله‌های عدالت آموزشی می‌باشد.

یکی از چالش‌های کشور در امر آموزش عالی بحث اجرای عدالت آموزشی در سطح خرد و کلان می‌باشد. با در نظر گرفتن این موضوع مهم، در این نشست از متخصصان این حوزه دعوت به عمل آمد تا درباره چگونگی و میزان اجرای عدالت آموزشی در ابعاد مختلف آموزشی عالی و چالش‌های احتمالی که ذینفعان آموزشی برای اجرای عدالت کلاسی با آن مواجه هستند، به صورت کاملاً علمی و کارشناسانه نظر دهند. در این نشست، از متخصصان دعوت به عمل آمد تا بتوان به راهکارهای مفیدی برای بهبود عدالت آموزشی در آموزش عالی کشور دست یافت و تصمیمات کارآمدتری اتخاذ کرد.

عدالت آموزشی شرط لازم برای دسترسی به جامعه‌ای متعالی، پویا و توسعه یافته است. کشف راهکارها و روش‌های تحقق عدالت، از مباحث جدی ادیان الهی، مکاتب و اندیشه‌ورزان تاریخ بشر

بوده است. هر قدر پدیده عدالت بیشتر تعمیم یابد و برای گسترش و بسط آن هم‌اندیشی شود، قطعاً به جامعه‌ای پایدار و توسعه‌یافته‌تر منجر می‌شود. از پیامدهای نبود عدالت، افزایش شکاف طبقاتی، نارضایتی و نابهنجاری در ابعاد گوناگون است که نتیجه‌ای جز تحول و تغییر نظام نداشته است. مصلحان اجتماعی با هر گرایش، زمان و مکانی اتفاق نظر داشته‌اند که رسیدن به عدالت و ثبات اجتماعی مطلوب، تنها با عبور از شاهراه عدالت آموزشی میسر است. دسترسی برابر و مساوی به همه امکانات آموزشی بدون در نظر گرفتن رشته تحصیلی، قومیت، جنسیت، مذهب، فرهنگ، معدل، اخلاق و رفتار دانشجوی، طرز لباس پوشیدن و نحوه آرایش عوامل دموگرافیکی و شخصیتی می‌باشد؛ بنابراین، اجرای یکسان قوانین و مقررات آموزشی برای همه افراد و فراهم نمودن زمینه‌های رسیدن به مهارت و آمادگی برای بازار کار از مقوله‌های عدالت آموزشی می‌باشد. موارد ذکر شده از جمله مهم‌ترین موضوعاتی است که در این نشست به بحث و بررسی درباره آن‌ها پرداخته شده است.

همچنین شایان ذکر است که شیوه ارزشیابی و نحوه آموزش اساتید از مباحثی است که بیشترین دغدغه دانشجویان را تشکیل می‌دهد. ابعاد عدالت آموزشی در آموزش عالی را می‌توان در مباحثی همچون عدالت در انتظارات اساتید از دانشجویان و رفتار اساتید با آن‌ها، عدالت در دستیابی به اساتید خوب، عدالت در انتظارات حرفه‌ای و یا مشاوره حرفه‌ای یا تحصیلی، عدالت در احترام به جنسیت، عدالت در احترام به آگاهی جنسی، عدالت در فرایندهای انضباطی دانشگاه، عدالت در دسترسی به منابع یادگیری متناسب با فرهنگ، عدالت در دستیابی به حمایت‌های زبانی مناسب، عدالت در دسترسی به برنامه‌ها و منابع متناسب با توانایی‌های فردی، ناتوانی‌ها، علایق، استعدادها، هدایا، نیازهای ویژه، عدالت در دستیابی به تکنولوژی، عدالت در دسترسی به امکانات و برنامه‌های ورزشی و عدالت در دسترسی و مشارکت در اداره امور آموزش، سیاست‌گذاری‌ها، تابلوهای اعلانات، نهادهای مشورتی و دیگر موارد یافت.

تعریف عدالت در آموزش بسیار گسترده است و هم به عدالت در فرصت‌ها و هم به عدالت در پیامدهای آموزشی تأکید دارد. در راستای آنچه ذکر شد، هدف از برگزاری این نشست

فصل دوم: توصیه‌های سیاستی نشست‌ها به تفکیک ... ۶۰

بررسی جنبه‌های اجرا و نقض عدالت آموزشی، کشف چالش‌ها و موانع اجرای عدالت آموزشی و شناسایی راهکارهایی جهت ارتقای سطح عدالت آموزشی در آموزش عالی ایران بود.

توصیه‌های سیاستی:

۱- شفاف‌سازی مفهوم عدالت آموزشی برای ذینفعان دانشگاهی

یکی از دلایل نقض عدالت آموزشی چه در سطح خرد و چه در سطح کلان ممکن است عدم اطلاع و دانش کافی ذینفعان آموزشی در مورد مفهوم عدالت آموزشی باشد؛ بنابراین، در راستای ارتقای سطح عدالت آموزشی در آموزش عالی، می‌توان ذینفعان آموزشی را با مفهوم نظری عدالت آموزشی، مفهوم عملی، ابعاد مختلف آن و راهکارها و تکنیک‌های اعمال عدالت آموزشی آشنا کرد. همچنین می‌توان آن‌ها را با نمونه‌هایی از اجرا و نقض عدالت آموزشی در بافت‌های آموزشی مختلف آشنا کرد.

۲- استخراج روش‌های مناسب با هر بافت آموزشی بر اساس یافته‌های علمی

برای جلوگیری از نقض عدالت آموزشی، لازم است روش‌های تدریس و آموزش متناسب با هر بافت آموزشی مشخص شود و صرفاً از بافت‌ها و فرهنگ‌های دیگر اتخاذ نشوند. بدین منظور، ذینفعان آموزشی می‌توانند در ابتدا نیازسنجی گسترده‌ای از دانشجویان سراسر کشور انجام دهند و مطابق با نیاز نسبی جامعه آموزش عالی ایران روش‌ها و رویکردهای آموزشی مناسبی را به کار گیرند.

۳- نیازسنجی و درک صحیح خواسته‌های دانشجویان، اساتید و دیگر ذینفعان آموزشی جهت طراحی یک مدل کاربردی عدالت آموزشی

برای رسیدن به یک مدل کاربردی عدالت آموزشی، برنامه ریزان و سیاست‌گذاران آموزشی می‌توانند نیازسنجی جامعی از طبقات مختلف ذینفعان آموزشی از جمله دانشجویان، اساتید، پژوهشگران، طراحان مطالب درسی و برنامه‌ریزان به دست بیاورند و مدلی از عدالت آموزشی در آموزش عالی ایران را طراحی کنند تا به طور مطلوب بتواند پاسخگوی نیازهای

عدالتی گروه‌های مختلف آموزش عالی باشد و دربرگیرنده سطوح خرد و کلان عدالت آموزشی باشد.

۴- استفاده از شیوه آموزش ترکیبی (حضوری-مجازی) در سیستم‌های آموزشی
در راستای در نظر گرفتن نیازهای اجتماعی دانشجویان، صرفه‌جویی در هزینه‌های اقتصادی دانشجویان، کم کردن مشکل دوری از خانواده و زندگی در خوابگاه و غیره می‌توان آموزش ترکیبی در بسترهای حضوری-مجازی به جای آموزش تنها در بستر حضوری را در سیستم آموزش عالی مد نظر گرفت. این امر می‌تواند عدالت آموزشی را از طریق مواردی همچون صرفه‌جویی اقتصادی برای دانشجویان و رفع مشکل سفر به شهر دیگر برای ادامه تحصیل را، ارتقا دهد.

۵- تحلیل سیستمی عدالت آموزشی در آموزش عالی
در راستای تحلیل سیستمی عدالت آموزشی در آموزش عالی ایران، لازم است این سؤال پرسیده شود که آیا آموزش عالی یک حق است یا یک امتیاز. در قانون اساسی ایران ۳۰ بار از واژه عدالت و مشتقات آن استفاده شده است. در ایران آموزش و پرورش یکی از منابع اصلی تأمین نیاز آموزش است و آموزش عمومی یک حق در نظر گرفته می‌شود. از طرف دیگر آموزش عالی در ایران یک امتیاز در نظر گرفته می‌شود.

۶- غنابخشی مدرسان و اساتید
مدرسان و اساتید یکی از کلیدی‌ترین رکن‌های آموزش عالی هستند و کیفیت عملکرد آن‌ها مستقیماً بسیاری از ابعاد آموزشی را از جمله عملکرد تحصیلی دانشجویان تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ بنابراین، نیاز است سطح دانش، مهارت‌ها، اطلاعات و عملکرد مدرسان تا جای ممکن ارتقا داده شود. در این راستا، سیاست‌گذاران آموزشی می‌توانند با برگزاری دوره‌های تربیتی پیاپی با به کارگیری مربی مدرسان حرفه‌ای، ابعاد مختلف دانش و عملکرد اساتید را بهبود دهند. یکی از مفاهیم کلیدی و مهم که بایستی در بسیاری از اساتید و مدرسان تقویت شود، عدالت آموزشی است، چرا که میزان اجرای عدالت مدرسان و اساتید در کلاس ارتباط زیادی با سطح دانش آن‌ها در این زمینه دارد. راهکار دیگری که می‌توان برای غنابخشی

مدرسان و اساتید استفاده کرد تشویق آن‌ها به مشارکت در زمینه‌های تحقیقاتی و پروژه‌های تحقیقاتی در زمینه عدالت آموزشی می‌باشد.

۷- غنابخشی محیط یادگیری و برنامه درسی

آموزش عالی لازم است دانشجویان را نه تنها از نظر علمی غنی سازد، بلکه آن‌ها را برای زندگی موفق در اجتماع آماده کند. در این راستا، پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران آموزشی برنامه‌های درسی را به گونه‌ای طراحی کنند که در سیستم آموزش عالی دانشجویان در زمینه‌هایی همچون پرورش خلاقیت، اعتماد به نفس، عزت نفس، مهارت‌های زندگی، تعامل موفق، مدیریت هیجانات، هوش هیجانی و روابط بین فردی آموزش دریافت کنند. همچنین غنی‌سازی محیط آموزشی می‌تواند از طریق به کارگیری اساتید حرفه‌ای و کارآمد و همچنین بهبود مستمر سخت‌افزاری دانشگاه‌ها تسهیل گردد.

۸- نوآوری در ارائه و ارتقای مؤلفه‌های کیفی در آموزش عالی

در هر نظام آموزشی نیازهای آموزشی گروه‌های مختلف متفاوت است و نظام‌های آموزشی موفق باید با اتخاذ تمهیدات مختلف قادر به پاسخگویی به آن‌ها باشند. طراحی خوب برنامه‌های آموزشی جامع و متنوع، توسعه روش‌های یادگیری متناسب با هر فرد، آموزش مقطعی منعطف‌تر، ایجاد محیط غیر تهدیدآور برای همه، ایجاد فرصت یادگیری، فرصت شرکت در امتحان مجدد، ارزیابی دقیق و ارتقای محیط‌های یادگیری و طراحی جامع وسایل آموزشی و کمک آموزشی در زمره سیاست‌هایی است که به ارتقای کیفیت آموزش و عدالت کمک شایانی می‌کند.

۹- ایجاد تغییرات مفید در نحوه گزینش و پذیرش دانشجویان در آموزش عالی

در راستای ارتقای سطح عدالت در آموزشی عالی، یکی از گام‌های ضروری که لازم است برداشته شود ایجاد تغییراتی کاربردی و مفید در نحوه گزینش و پذیرش دانشجویان در آموزش عالی می‌باشد. برای رسیدن به آموزشی عالی با کیفیت، نیاز است که ارزیابی عادلانه‌ای از هر سه ابعاد شناختی، فراشناختی و روان‌شناختی دانشجویان و همچنین برنامه‌ریزی برای تقویت آن‌ها پس از پذیرش دانشجویان در دانشگاه‌ها صورت گیرد.

۱۰- پیوند خوردن پژوهشگران حوزه عدالت آموزشی با مسئولان و سیاست‌گذاران آموزشی برای ارتقای کیفیت آموزشی عالی کشور نیاز است در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری از نتایج جدید تحقیقاتی و دیدگاه‌های گروه‌های مختلف ذینفعان آموزشی استفاده گردد. در این راستا، توصیه می‌شود به جای آنکه رویکردی بالا به پایین برای اتخاذ و اعمال تصمیمات آموزشی به کار گرفته شود، تیمی از برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران، طراحان مطالب درسی، پژوهشگران، اساتید و مدرسان، مربی مدرسان در کنار هم تصمیمات مهم آموزشی را اتخاذ کنند. زمانی که بتوان خلأ و شکاف میان پژوهش و عملکرد را کاهش داد، آن زمان است که می‌توان تغییرات چشمگیری را در کیفیت و عملکرد یک نظام آموزشی مبتنی بر پژوهش مشاهده کرد.

۱۱- ایجاد فرصت‌های رشد عادلانه و قرار دادن هر چیز در جای خودش برای ایجاد فرصت‌های رشد عادلانه، نیاز است تا سیاست‌گذاران آموزشی مباحثی را همچون عدالت آموزشی و جنسیت، عدالت آموزشی و رشته‌های تحصیلی، عدالت آموزشی و مناطق کم برخوردار، عدالت آموزشی و جمعیت دانشجویان در کلاس، عدالت آموزشی و برخورداری اجتماعی و اقتصادی دانش‌آموختگان، عدالت آموزشی و تفاوت شهر و روستا و عدالت آموزشی و رسانه، در نظر بگیرند.

۱۲- الزام داشتن نظام شایسته‌سالاری در جذب و گزینش اساتید آموزش عالی شناسایی، جذب و نگه‌داشت اساتید شایسته و توانمند در آموزش عالی می‌تواند به طور مستقیم بر کیفیت نظام آموزش عالی اثر بگذارد؛ بنابراین، طراحی الگوی مناسب شایسته‌سالاری برای گزینش و جذب اساتید گامی بسیار مهم در بهبود عملکرد سیستم آموزش است. انواع مختلفی از شایستگی‌ها از جمله شایستگی‌های علمی و پژوهشی، اجتماعی، دینی و فرهنگی، مهارتی، اجرایی و شایستگی‌های مدیریتی را می‌توان در نظر گرفت.

۱۳- ایجاد الگوی عدالت چندوجهی در آموزش عالی
ایجاد الگوی عدالت چندوجهی در عدالت آموزشی می‌تواند کیفیت آموزشی دانشگاه‌ها را ارتقاء دهد. در راستای ایجاد چنین الگویی لازم است به این نکته دقت کرد که عدالت مبتنی

بر حق است و حق انوعی دارد و جلوه‌های مختلفی دارد. سیاست‌گذاران آموزشی بایستی این سؤال را مطرح و پاسخ دهند که آیا در سیستم آموزشی مدنظر تنوع موجب بی‌عدالتی است یا در راستای عدالت است؟ و در پاسخ به این سؤال لازم است ذکر شود که اگر منظور از عدالت استحقاق باشد، تنوع عین عدالت است و اگر منظور از عدالت برابری باشد، تنوع عین بی‌عدالتی است. آموزش و پرورش حق عموم مردم است و این حق یعنی عدالت به معنای برابری و با تنوع سازگاری ندارد. در عین حال، تنوع در حوزه آموزش عالی یک ظرفیت است که در راستای عدالت است؛ بنابراین، ایجاد الگوی چندوجهی عدالت در آموزش عالی مبتنی بر تنوع برای اجرای عدالت است.

۱۴- پیشرفت در آموزش عالی و جامعه به واسطه تحقق عدالت آموزشی

سیاست‌گذاران آموزشی علاوه بر اهتمام بر ایجاد محیط آموزشی مناسب برای دانشجویان، بایستی به گونه‌ای روزآمد برنامه‌ریزی نمایند تا با اتخاذ سیاست‌های مناسب، نیازهای بازار کار را پیش‌بینی و زمینه به‌کارگیری مهارت‌های کسب شده توسط فارغ‌التحصیلان را در جامعه فراهم آورند. عدالت آموزشی می‌تواند زمینه بروز استعدادها و توانمندی‌ها را در سطح کلان فراهم آورد و آموزش و پرورش ما را متناسب با نیازهای جامعه علمی و دانشگاهی در همه حوزه‌ها متحول کند.